

ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Актуальність проблеми. Світ у кінці ХХ- початку ХХІ століття вступив у якісно новий етап свого розвитку, який характеризується глибинними змінами всіх сторін людського буття і зростанням глобальних криз. У світовій науці ці процеси описуються як глобалізація, формування постіндустріального світу, інформаційного суспільства, як перехід на ноосферний шлях розвитку, і, відповідно, висловлюються суперечливі оцінки, пропонуються різні вектори подальшого розвитку світової цивілізації. На наш погляд, сучасна картина світу найбільш повно може бути осмислена і представлена як процес глобалізації. В економічній і технологічній сферах цей процес характеризується формуванням глобальної системи виробництва і торгівлі, техногенної культури і споживацького способу життя. Політична глобалізація пов'язана з розповсюдженням західних ліберальних і демократичних цінностей.

Потрібно зазначити, що українські науковці приділяли і приділяють значну увагу дослідженню змін у соціокультурному просторі нашої держави. Питання модернізації та трансформації українського суспільства стають предметом дослідження українських науковців у 1990-х рр. З самого початку для них було характерне органічне поєднання теоретичних та емпіричних аспектів дослідження. Це, на думку С. Борінштейна, дає підстави говорити про формування нового напрямку досліджень [2, с. 14]. Таку думку підтримує й відомий український історик Я. Гришак, який вважає, що в «модернізаційних підходах до «українського матеріалу»... означилася нова хвиля – відхід від соціально-економічних до культурологічно зорієнтованих інтерпретацій» [5, с. 60].

Мета дослідження: проаналізувати соціокультурні трансформації українського суспільства в умовах глобального світу.

Об'єкт дослідження: процеси глобального культурного світового розвитку у їх взаємозв'язку із генезою українського соціуму.

Предмет дослідження: трансформація українського соціокультурного простору в умовах глобалізації

Масштабні зміни у соціумі, якщо вони є системними і пов'язані з творенням нового суспільного ладу, завжди впроваджуються разом із трансформаціями культурними.

Певний час пріоритет у поясненні причин та механізмів трансформації суспільства віддавався економічним і технологічним чинникам. З часом українські науковці починають розуміти, що не менше значення у суспільно-трансформаційних процесах мають чинники соціокультурні, які за своєю природою є нематеріальними, тобто неадекватними і надтехнологічними. Наприклад, радикальна зміна духовно-ціннісних орієнтацій, поява альтернативних стилів у мистецтві, утвердження нових суспільних ідеалів та моральних норм впливають на суспільні процеси із силою не меншою, ніж чинники суто матеріальні.

Аналізуючи зміни у соціокультурному просторі, не зайвим буде звернутися до самого феномену культури. Слово «культура» почало використовуватися як науковий термін в європейській історико-філософській літературі з другої половини ХVIII ст. – в епоху Просвітництва (Вольтер, М. Кондорсе, Г. Лессінг, І. Гердер та ін.) Одним із проблем, що турбували мислителів того часу, було питання специфіки людського буття, про те, що обумовлено «людською природою» і що формує масу «людську природу». Інтерес до цієї проблематики був обумовлений прагненням просвітителів знайти ідеали людського буття, визначити напрямки соціального прогресу [1].

Тоді і виникла необхідність у спеціальному понятті, в якому була б логічно оформлена ідея існування людського буття, з яким пов'язаний розвиток здібностей людини, її розуму і духовного світу. Для визначення ідеї *людяності, людської природи, людського буття, людського начала* на протипагу природному, стихійному, тваринному буттю просвітителі почали використовувати латинське слово *culture* – обробляти, поліпшувати.

Розвиток цієї ідеї виявив два її аспекти. З одного боку, культура трактувалася як засіб удосконалення людини, її духовного життя і моральності, виправлення вад суспільства за допомогою просвітництва і виховання людей. З іншого боку, культура трактувалася як спосіб життя, що реально існує та історично змінюється. Його специфіка обумовлена рівнем розвитку людського розуму, науки, мистецтва, виховання, освіти [9, с.50].

Культура відіграє все більшу роль у формуванні та зміненні громадянського суспільства, розвитку творчих здібностей людини, побудові правового суспільства. Культура впливає на всі сфери суспільної та індивідуальної життєдіяльності – труд, побут, дозвілля, мислення, спосіб життя суспільства й особистості. Значення її у формуванні та розвитку способу життя людини виявляється у дії особистосуб'єктивних факторів (настанови свідомості, духовні потреби, цінності та ін.), що впливають на характер поведінки, форми та стиль спілкування людей. Цінності, зразки й норми поведінки, що виникають у результаті діяльності з освоєння світу, виступають одночасно як елементи складного механізму регулювання соціального життя, всіх форм життєдіяльності суспільства [9, с.53].

Соціального впливу культура набуває насамперед у якості необхідного аспекту діяльності людини, котра у силу свого громадського характеру передбачає організацію спільної діяльності суспільства, отже регулювання її певними правилами, акумульованими в знакових та символічних системах, традиціях. Цей процес вимагає звернення до коласального культурного потенціалу, нагородженого людством за час його існування. Ні соціальний прогрес, ні самовдосконалення особистості неможливі без освоєння духовних скарбниць народів світу.

Розглядаючи питання трансформації українського соціокультурного простору в умовах глобалізації нам потрібно визначитися із тим, який зміст вкладати у саме поняття соціокультурного простору. Культурологічна наука пропонує безліч дефініцій соціокультурного простору.

На думку французького дослідника А. Моля, культурний простір – це винятково та сфера, в якій поширюється і функціонує культурна інформація. А. Моль розуміє його лише як простір комунікативного процесу, що обумовлює передавання знань з простору колективної культури в індивідуально-культурний простір [4, с. 22-26].

Культуролог А. С. Кармін під культурним простором розуміє простір, створений безліччю феноменів культури, що тісно взаємодіють один з одним [6, с. 202]. Так чи інакше, інформаційний простір об'єктивно є основою для формування культурного простору. Б. Г. Мосальов справедливо відзначає, що у ньому «живуть» і взаємодіють різні культурні традиції, зразки, культурні смисли, цінності, інновації. Він вважає, що «... змістовну спрямованість часу в багатьох аспектах задає соціокультурний простір. Під простором слід розуміти відносини протяжності й співіснування, які виникають у процесі життєдіяльності людини. Просторовий аспект культурного різноманіття постає в масштабах людства, суспільства, нації, регіону, різних соціальних спільнот» [7, с. 24].

Під час розгляду соціокультурного простору деякі вчені висловлюють побоювання стосовно загрози втрати різноманіття культурних цінностей у зв'язку з процесами глобалізації. Дедалі частіше активізуються тенденції щодо зростання значення етнокультурної самобутності, посилення прагнення до прояву культурної індивідуальності та соціокультурної причетності. У наявності тенденції розвитку соціуму і полягає складність формування єдиного соціокультурного простору в країні або на одній з її

окремих територій. Люди різних культур пізнають і навчаються розуміти загальні смисли, символи, створюючи таким чином сферу розуміння, що розкриває широкі можливості для особистісної самореалізації. Сучасна культура в її різноманітних формах, з одного боку, надає можливості всім споживачам, з іншого боку – культура, як і раніше, є тим смисловим простором, де відбувається становлення унікальних особистостей [1].

Українська культура не може існувати як замкнена, самодостатня – без творчого спілкування з іншими культурами. Здобутки української культури стають надбанням усього світу, оцінюються як національний внесок у міжнародний процес. Україна має великі ресурси в подальшій трансформації в сучасне суспільство, які все ще залишаються незадіяними (перш за все у духовній сфері).

Будь-яка соціальна трансформація – це процес суттєвих, глибинних соціальних змін. Трансформаційні процеси в Україні відбувалися десятиліттями, протягом яких сталася зміна поколінь. Останні 25 років українське суспільство переживало вкрай болісний період зміни суспільного устрою, руйнації звичних соціальних структур та інститутів, становлення нової політичної і економічної системи. Суперечливий і непослідовний характер суспільних змін в Україні та його невідповідність багатьом світовим трендам змушує шукати відповіді на багато питань. Євген Головаха визначає український соціум як «суспільство стихійної пострадянської трансформації і відкладеного декларованого транзиту», якому притаманні такі характеристики, як подвійна інституційна система, масова аномічна деморалізація, цінності «спотвореного модерну», неостанови утворення, відсутність «інституційної» довіри, негативні ідентичності» [3, с. 27].

Одним із вагомих чинників, що став поштовхом до змін соціокультурного простору в нашій державі, стали події інспіровані Револуцією гідності. Відмова Януковича від угод з Євросоюзом та спроба придушення акцій протесту, спричинили до того, що суспільство почало змінюватися, і у першу чергу, визначилося із стратегічним напрямком розвитку: від «двовекторності», (одночасної підтримки взаємовиключних геополітичних напрямків руху), воно зрушилося до вибору більшістю населення європейського шляху.

Висновки. Успішною будь-яку трансформацію можна вважати за різними критеріями, серед яких насамперед розглядаються макроекономічні показники та рівень життя населення. Але успіх економічної трансформації, якщо він не підкріплений певними позаекономічними чинниками соціальних змін, залишається тимчасовим і не призводить до ефективної економічної системи, яка може протистояти викликам часу.

Якщо в Україні досі є перспектива успішної трансформації, то вона насамперед пов'язана з подоланням інституціональної подвійності на шляху до відтворення основних засад європейської інституціональної системи. Здавалося б, соціально-політичні процеси останнього часу дають підстави для таких інституціональних змін, бо переважна більшість населення віддає перевагу європейському вектору розвитку держави, а до влади прийшли політичні сили і лідери, які орієнтовані на прискорену євроінтеграцію. Але все ще залишаються суттєві перепони на цьому шляху. І це не тільки зовнішній тиск, але й внутрішні проблеми.

Література

1. Бистрицький Є. Р. Розробка теорії соціокультурної трансформації у вітчизняній та зарубіжній науці: точка зору соціальної філософії : Соціальна філософія, Вісник СевНТУ : зб. наук. пр. Вип. 141/2013. Серія: Філософія. Севастополь, 2013. С. 11-18.
2. Головаха Є. Українське суспільство: шляхи трансформації. Український соціологічний журнал. 2016. №1-2. С. 26-30.
3. Грачев В. И. Социокультурная коммуникация в контексте современной художественной культуры. Вестн. Москов. гос. универ. культуры и искусств. 2007. № 4. С. 22-26.
4. Грицак Ярослав. Страсті за націоналізмом: стара історія на новий лад. Есеї. К.: Критика, 2011. 176 с.
5. Кармин А. С. Культурология: учебник СПб., 2001. 464 с.
6. Мосалев Б. Г. Социокультурное многообразие : Опыт целостного осмысления. М., 1998. 261 с.
7. Філіна А. П. Культурний простір: основні його види та культурна діяльність суспільства щодо задоволення соціокультурних потреб громадян : Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство. 2016. Вип. 1(6). С.82-86.
8. Шейко В. М. Культурология : навч. посіб. К. : Знання, 2012. С. 244.
9. Гнасевиц Н. В., Сороківський М. Проблема зміни цінностей у глобалізованому суспільстві : Вітакультурний млин. Методологічний альманах. 2014. Модуль 16. С. 40-46.